

До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 70.895.057 у Хмельницькому
університеті управління та права
імені Леоніда Юзькова
29000, м. Хмельницький,
вул. Героїв Майдану, 8

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора,
професора кафедри права Хмельницького національного університету

ПУНДИ ОЛЕКСАНДРА ОЛЕГОВИЧА

на дисертацію **МИХАЙЛОВА ПАВЛА СЕРГІЙОВИЧА**

«Особливості доказування під час застосування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право у галузі знань 08 Право

Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність теми дисертаційного дослідження, обраної Михайловим Павлом Сергійовичем, не викликає сумнівів, оскільки воно присвячено нагально концептуальній як в практичній, так і в науковій сферах тематиці – особливостям доказування під час застосування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження. Процес доказування у кримінальному судочинстві є центральною частиною кримінального провадження. Водночас, ефективне застосування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження є невід'ємною складовою справедливого правосуддя. Забезпечення належного рівня захисту сприяє підвищенню довіри до судової системи, заохочує участь у кримінальному процесі та мінімізує ризики для осіб, залучених до провадження. Для досягнення цих цілей необхідне постійне вдосконалення законодавства, матеріально-технічної бази та міжвідомчої взаємодії в системі правоохоронних органів.

Удосконалення вітчизняного законодавства в частині застосування заходів безпеки і правил доказування, врахування передового зарубіжного і міжнародного досвіду стає вкрай важливим з огляду на євроінтеграційні

прагнення нашої країни, оскільки означені питання актуальні і в контексті адаптації національної правової системи до стандартів ЄС та співпраці з Міжнародним кримінальним судом.

У практиці застосування чинних кримінальних процесуальних норм виникли численні труднощі та проблеми, що зумовлює актуальність виявлення причин та умов, що їх породжують, що стане у майбутньому підґрунтям для вирішення існуючих труднощів. У цьому контексті видається перспективним дослідити стан законодавчого регулювання застосування заходів, призначених для забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, акцентувати увагу саме на особливостях доказування у таких провадженнях. Більше того, питання здійснення збирання, подання, перевірки та оцінки доказів у поєднанні із застосуванням заходів безпеки залишається і недостатньо урегульованими законодавчо, і не повною мірою дослідженими в науці кримінального процесу.

Актуальність теми підтверджується також тим, що дисертаційну роботу виконано у межах науково-дослідної теми кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Забезпечення прав людини у сфері боротьби зі злочинністю» (номер державної реєстрації 0117U000106) та з урахуванням завдань, що були передбачені положеннями Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24.03.2021 № 119/2021, Стратегією розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затвердженою Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021, а також завдань, передбачених Національною стратегією у сфері прав людини, затвердженою Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021. Тема дисертації відповідає Пріоритетним напрямкам наукових досліджень у науці кримінального процесу (на період 2023-2028 років), визначеним координаційним бюро з проблем кримінального процесу відділення кримінально-правових наук НАПрН України. Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова 29 жовтня 2020 р. (протокол № 5).

Ступінь обґрунтованості результатів, представлених здобувачем, наукових положень та висновків, сформульованих у дисертації, та їх новизна.

Виконана дисертація може бути охарактеризована як така, що має достатній науково-теоретичний рівень та практичну значимість положень й висновків, що пропонуються її автором.

Дисертантом коректно сформульовано мету його наукового дослідження, яка полягає у отриманні науково обґрунтованих результатів у вигляді наукових висновків та положень щодо сутності заходів безпеки та специфіки доказування у зв'язку з їх застосуванням а також розробка пропозицій, спрямованих на удосконалення норм чинного кримінального процесуального законодавства, та рекомендацій щодо покращення практики його застосування.

Автором окреслено наступні завдання, спрямовані на досягнення поставленої мети: вивчити і узагальнити сучасні підходи вчених щодо розуміння сутності заходів безпеки учасників кримінального провадження; дослідити розвиток національного законодавства щодо забезпечення безпеки учасників кримінального провадження; здійснити порівняльний аналіз положень національного, іноземного законодавства та міжнародно-правових актів щодо застосування заходів безпеки учасників кримінального провадження; виявити недоліки правового регулювання та правозастосовної практики щодо ухвалення процесуальних рішень і провадження окремих процесуальних дій щодо забезпечення безпеки учасників кримінального провадження; розробити пропозиції щодо посилення гарантій збереження в таємниці персональних даних, та іншої інформації про осіб, до яких застосовані заходи безпеки; виявити основні особливості дослідження та оцінки доказів у судових стадіях провадження із застосуванням заходів безпеки; - сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо оптимізації застосування заходів безпеки під час доказування у кримінальних провадженнях.

Слід констатувати, що аналіз тексту роботи дозволив дійти висновку про те, що завдяки вдалому підбору та компонуванню визначених в роботі завдань,

окреслена мета досягнута, а зроблені у роботі висновки, пропозиції та узагальнення корелюють їй.

Михайловим П.С. продемонстровано достатній рівень оперування основними доктринальними категоріями в межах об'єкта та предмета дослідження, які сформульовані як «кримінальні процесуальні відносини, що виникають, розвиваються і припиняються у зв'язку зі здійсненням доказування під час застосування заходів безпеки учасників кримінального провадження» та «особливості доказування під час застосування заходів безпеки учасників кримінального провадження» відповідно.

Автором доведено можливість самостійно провадити належне наукове дослідження основних теоретичних положень та нормативно-правової бази за темою дисертації та доречно використовувати відповідні правничі дефініції, виокремлювати та формулювати сутність основних проблемних моментів в досліджуваній сфері та пропонувати шляхи їх подолання.

Окрім цього, за результатами ознайомлення з дисертацією можна дійти умовиводу про те, що здобувач належною мірою оволодів методологією наукової діяльності крізь призму застосування на відповідному професійно-науковому рівні сукупності методів наукового пізнання: системно-структурного, функціонального, історико-правового, статистичного, догматичного, порівняльно-правового, моделювання, тощо.

Обґрунтованість висунутих наукових положень підкріплюється глибоким аналізом та узагальненням теоретичного та практичного досвіду, залученими і опрацьованими офіційними аналітичними матеріалами і літературними джерелами з фахових питань.

Основні наукові положення, висновки і практичні рекомендації, викладені в дисертації, є достатньою мірою обґрунтованими, логічними і послідовними.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів

Дисертаційна робота Михайлова Павла Сергійовича складається з трьох розділів, що поділені на сім підрозділів. Ознайомлення зі змістом дисертації, наукових публікацій автора дає підставу визначити основні наукові положення

й висновки, що характеризуються науковою новизною і відображають особистий внесок автора, ступінь їх обґрунтованості та достовірності:

- запропоновано авторське бачення шляхів вирішення проблем здійснення доказової діяльності стороною захисту у разі застосування окремих заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, а також обмеження сторін у доступі до конфіденційної інформації про застосування заходів безпеки, що у низці випадків утруднює, а то й робить взагалі неможливою повну перевірку окремих джерел доказів, пошук та збирання інформації про осіб, щодо яких застосовані заходи безпеки;

- з огляду на розвиток інформаційних технологій, насамперед пов'язаних із функціонуванням мережі Інтернет та створенням різноманітних баз даних про осіб доведено потребу наділення слідчого, прокурора, суду владними повноваженнями звертатися до володільців та операторів відповідних баз даних, соціальних мереж, сервісів тощо повноваженнями щодо вилучення (або обмеження) з вільного доступу і обігу інформації про певних осіб, предмети, документи чи інші дані;

- запропоновано посилити систему гарантій законності під час застосування заходів безпеки, зокрема, передбачити можливість оскарження рішення про застосування заходів забезпечення безпеки до слідчого судді апеляційного суду, при цьому розглядати такі скарги повинен або голова суду, або спеціально уповноважений слідчий суддя з дотриманням всіх можливих заходів збереження в таємниці інформації про осіб, яким ймовірно загрожує небезпека, що особливо актуально з огляду на потребу недопущення будь-яких зловживань, негативних практик із застосуванням заходів безпеки;

- доводиться необхідність істотної зміни порядку ухвалення рішення щодо застосування заходів безпеки, а саме пропонується, щоб рішення про забезпечення безпеки учасника кримінального провадження приймалося один раз і в подальшій процесуальній діяльності мова може йти лише про їх зміну, доповнення чи скасування у спеціально визначеній законом процедурі;

- підхід, за якого забезпечення безпеки учасників кримінального провадження слід розглядати у контексті зобов'язань держави перед людиною і громадянином, що значно виходить за межі розуміння таких заходів як виключно процесуальних, технічних та організаційних;

- пропозиції щодо усунення непослідовності у підходах вітчизняного законодавця, зокрема, через існування значного числа правових положень про застосування окремих заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження і прогалин в частині процедури ухвалення, зміни, перегляду рішення про вжиття таких заходів.

Практичне значення і впровадження одержаних результатів дослідження

Дисертаційна робота містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати, які у сукупності розв'язують актуальне наукове завдання, яке полягає в обґрунтуванні теоретичних і науково-методичних засад щодо здійснення доказування під час застосування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження.

У результаті проведеного дослідження дисертантом сформульовано низку висновків, рекомендацій та положень, що мають як науковий, так і практичний інтерес.

У свою чергу, практичне значення результатів, отриманих автором дисертаційного дослідження, полягає в тому, що декларовані пропозиції, висновки та узагальнення можуть бути використані як підґрунтя для подальших загальнотеоретичних наукових досліджень проблем кримінального процесуального доказування і застосування заходів безпеки; в освітньому та освітньо-науковому процесі – у закладах вищої освіти під час підготовки здобувачів усіх рівнів вищої освіти, а також під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальне процесуальне право», «Основи кримінального процесу», «Особливі порядки кримінального провадження», розробці робочих програм та методичних рекомендацій із вказаних дисциплін (акт впровадження

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова – Додаток Г).

Запропоновані результати дослідження також можуть бути використані для удосконалення практичної діяльності судів, прокурорів, слідчих, дізнавачів (акт впровадження Територіального управління Державного бюро розслідувань, розташованого у місті Хмельницькому – Додаток В); а також при підготовці підручників, посібників, монографій, наукових статей та тез конференцій.

Результати дослідження можуть бути використані і для удосконалення чинних кримінальних процесуальних норм щодо об'єднання та виділення матеріалів кримінальних проваджень та окремих порядків кримінального провадження (Додаток Б).

Таким чином, результати дисертаційного дослідження (у тому числі відображені у наукових публікаціях здобувача) мають необхідний рівень наукової новизни. Проведене в роботі дослідження завершується логічними та послідовними висновками.

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях за темою дисертації.

Основні положення дисертації Михайлова Павла Сергійовича «Особливості доказування під час застосування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження» висвітлено у чотирьох наукових статтях у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України.

Текст дисертації містить посилання на використані при проведенні дослідженні наукові результати, ідеї, публікації інших авторів (список використаних джерел сформовано з 241 найменування).

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

У цілому, оцінюючи дисертацію Михайлова Павла Сергійовича «Особливості доказування під час застосування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження» та не нівелюючи внесок автора у сучасну кримінально-процесуальну доктрину, тим не менш, слід констатувати,

що окремі узагальнення, положення та висновки, презентовані автором, потребують уточнення або додаткової аргументації.

1. Одним із результатів дисертаційного дослідження є те, що «...з огляду на розвиток інформаційних технологій, насамперед пов'язаних із функціонуванням мережі Інтернет та створенням різноманітних баз даних про осіб доведено потребу наділення слідчого, прокурора, суду владними повноваженнями звертатися до володільців та операторів відповідних баз даних, соціальних мереж, сервісів тощо повноваженнями щодо вилучення (або обмеження) з вільного доступу і обігу інформації про певних осіб, предмети, документи чи інші дані».

Погоджуючись в цілому з висновками дисертанта, наголосимо, що автором не зазначено конкретний механізм вилучення (або обмеження) з вільного доступу і обігу такої інформації. Підкреслимо, що дисертаційне дослідження лише б виграло у разі формулювання авторського підходу до здійснення цих процедур.

2. У науковій новизні дисертаційного дослідження наголошено, що «... забезпечення безпеки учасників кримінального провадження слід розглядати у контексті зобов'язань держави перед людиною і громадянином, що значно виходить за межі розуміння таких заходів як виключно процесуальних, технічних та організаційних». Вважаємо, що зазначена позиція вимагає свого додаткового пояснення, у контексті складових, які мають доповнити таке позитивне зобов'язання держави.

3. У підрозділі 1.1 дисертаційної роботи автор робить досить вдалу спробу аналізу поняття «безпеки» у контексті здійснення кримінально-процесуальної діяльності та наводить існуючі доктринальні підходи у цій сфері. Водночас, дослідження було б більш повним, якби у його результатах було наведено авторське бачення такої категорії у формі завершеного визначення.

4. Підрозділ 1.2 дисертаційного дослідження присвячено важливим питанням міжнародних стандартів у сфері застосування заходів безпеки. Водночас, матеріал наукового пошуку відображено лише в межах 9 аркушів

дослідження, що виглядає досить обмеженим та не супроводжується достатньо рівня фінальними висновками із зазначеного аспекту кримінально-процесуальної діяльності.

5. Підрозділ 1.3 дисертаційного дослідження має назву «Зарубіжний досвід забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні». Водночас, у науковій новизні результати компаративіського аналізу не знаходять свого відображення. Так, серед подібних, заслуговує на увагу наведена на сторінці 76 дисертаційного дослідження теза «наразі система законодавства у сфері забезпечення безпеки свідків, потерпілих та інших учасників кримінально-процесуальної діяльності в зарубіжних країнах продовжує розвиватися та вдосконалюватися шляхом вжиття нових законодавчих заходів у цій сфері та обміну позитивним досвідом. Зокрема, застосування заходів безпеки учасників кримінального судочинства в окремих державах покладено на єдиний централізований орган і такий досвід слід використати і у нашій країні».

6. Одним із результатів дисертаційного дослідження є твердження про подальше удосконалення доктринальних підходів, згідно з якими концепція побудови правової держави, утвердження гуманістичних цінностей у нашій країні має стати ключовим орієнтиром для подальшого розвитку та удосконалення законодавства щодо застосування заходів безпеки. Підтримуючи позицію автора, необхідно наголосити, що висновки дослідження у цій частині могли бути посилені проектом конструкцій відповідних норм.

Разом з тим, висловлені зауваження та рекомендації носять переважно дискусійний характер і не знижують загального позитивного враження від представленої дисертаційної роботи.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК ТА ОЦІНКА ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертація Михайлова Павла Сергійовича «Особливості доказування під час застосування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, є самостійною завершеною кваліфікаційною науковою роботою, що містить нові обґрунтовані та аргументовані результати, які у своїй сукупності є значущими як

для правової доктрини, так і мають практичне значення, відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор – Михайлов Павло Сергійович заслуговує на присудження освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук,
професор, професор кафедри
права Хмельницького
національного університету

О. О. Пунда